

דף שבועי

בס"ד

פרשת נשא, תשפ"ו, מספר 1669

גבולות כוח השיפוט אלישי בן יצחק

ועוד. בפועל, נוקשותם של כללי הפרוצדורה מונעים מבית הדין כמעט כל אפשרות להרשעה ולענישה,⁶ עד כי אפשר לקבוע בהכללה שבתקופת בית שני בטלו דיני נפשות מישראל.⁷ על רקע תורת המשפט הפלילי העברי ניצב דין סוטה, ומתיר לבעל שאינו יכול להוכיח את חשדותיו לברר אותם באמצעות מבחן מחיקת שם הקודש במים, ושתייט המים המאזרים. תוצאותיו של ההליך אמורים לנקות את האישה מהחשדות, ואם החשדות אכן מוצדקים ומאומתים, תיענש האישה בידי שמיים. ראוי אפוא לתהות מה טיבו של הליך לבר-משפטי זה, ומדוע הוא נערך בבית המקדש; מדוע כוהנים שיועדו לעבודה ציבורית והוסמכו לעבוד בקודש,⁸ ושימשו למעשה כחוליה מקשרת בין האדם לבין הא-ל,⁹ היו אמונים על הטקס של אישה סוטה? כמו כן נשאל, מדוע עניינה של סוטה לא נדון ונבחן בבית משפט לפני שופטים או דיינים, ובכלל מה מקומה של ענישה מחוץ למסגרות השיפוטיות המקובלות.

דומה כי התשובות לכך פשוטות, ונעוצות כבר בשאלות עצמן. הטריבונול הנכון לביורר סיטואציה זו הוא בית המקדש ולא בית המשפט, שכן עניין לנו בסוגיה מעניינת המצריכה דין מיוחד. לדין זה מאפיינים משפטיים, אלא שהבירור אינו יכול להתקיים בבית משפט. ובינתיים ניצבים להם מנגד הצדדים: מחד גיסא בעל המקנא לאשתו וחושד בה שמא נאפה, ומאידך גיסא האישה שמעשיה אינם ברורים, וייתכן אף שלא עשתה דבר ולא נאפה, אך החשד מוביל בהכרח לחורבן הבית והמערכת הזוגית. אלא, כפי שציינו, במקרה זה מערכת המשפט והכלים העומדים לרשותה אינם יכולים להכריע, שכן אין ראיות: "וְעַד

פרשתנו מקפלת בתוכה את תורת הקנאות, או בשמה הרווח "דין אישה סוטה" (במ' ה:יא-לא). דין זה מוסב למקרה שבו איש חושד כי אשתו נואפת עם אחר. החוק המקראי מעניק לבעל המקנא אפשרות לברר את טיבם של החשדות שבלבו ואת שאלת אשמתה של האישה, אם אומנם נאפה, באמצעות הבאת האישה אל הכוהן בדרך מבחן ניסיון (ordeal) שעל החשוד לעבור כדי לנקות את שמו.¹ כך גם בעניינה של הסוטה; המבחן הוא מבחן שמימי ומעורב בו א-לוהים, הכול כפי שמתארת לנו הפרשה באריכות.

פרשה זו העסיקה חוקרים שביקשו לעמוד על טיבו, על תוקפו, על תחולתו ועל היקפו של דין אישה סוטה.² ברשימה זו אבקש לעמוד על שתי תהיות שעולות לנוכח דין זה: האחת היא מה פשרו של דין סוטה, והשנייה היא מדוע מסורה סמכות ההכרעה לכוהן ולא לבית המשפט.

דינה של הסוטה מהווה חריג לדרך ניהול משפט מקובל במשפט העברי הקלאסי. כידוע, כללי הפרוצדורה במערכת המשפט העונשי-פלילי במשפט העברי ידועים בנוקשותם, החל מדיני ההתראה³ ומדיני הראיות הרבים והמורכבים⁴ ועד פסילתם של עדים, דחיית האפשרות להרשעה על סמך הפללה עצמית⁵

* אלישי בן יצחק, שופט בבית משפט השלום, תל אביב-יפו.

1 על מבחן הניסיון ראו למשל איתן אלעד הפסיכולוגיה של השקר ושיטות לחשיפתו 195 (תשס"ז).

2 ראו למשל ישי רוזן צבי, הטקס שלא היה; מדרש, מקדש ומגדר במסכת סוטה, תשס"ח; בעז שפיגל "קנאת הבעל בפרשת הסוטה – גישות שונות בספרות התנאים ופשרן" שנתון המשפט העברי כג, 351 (תשס"ה); יעקב שלום ליכט, "בדיקת סוטה כאורדל" מחקרים במקרא, 173 (תשמ"ז); אליקים קרומבין "המכנה המשותף בין סוטה ועוברת על הדעת" עלון שבות 166, 87 (תשס"ו); צבי ארליך "פרשת סוטה" מגדים כב, 48 (תשנ"ד).

3 לתיאור תהליך ההתראה ראו משנה תורה, הלכות סנהדרין, פרק יב, הלכות א-ב.

4 ראו בהקשר זה את מחקריהם של שמשון אטינגר ראיות במשפט העברי (תשע"א), ושל שלום אלבק הראיות בדיני התלמוד (1987).

5 ראו בהקשר זה את ספרו של אהרן קירשנבאום, הרשעה עצמית במשפט הפלילי (תשס"ה).

6 ראו אהרן אנקר עיקרים במשפט העברי הפלילי 23-31 (תשס"ז); אהרן קירשנבאום "מקומה של הענישה במשפט הפלילי העברי – פרק בהשקפה הפינולוגית של חז"ל ושל הראשונים" עיוני משפט יב, 253 (תשמ"ז).

7 אהרן קירשנבאום בית דין מכין ועונשין – הענישה הפלילית בעם ישראל – תורתה ותולדותיה 54 (תשע"ג).

8 ראו שמ' כח:א.

9 ראו אלישי בן-יצחק "שיהוי ושיקדה ראויה במשפט המנהלי" פרשת השבוע 439 (אביעד הכהן ומיכאל ויגודה עורכים, תשע"ב).

עשוי להיות המיטב... היחיד האפשרי באותן נסיבות.¹⁸

יש עניינים חריגים, ופרשת סוטה מהווה מודל לסוג מיוחד זה, שבהם מערכת המשפט חסרה את הכלים או את היכולת להכריע, וכל הכרעה שלה יכולה לגרום לעוול גדול יותר מאשר לצדק לצדדים.¹⁹ במקרים אלו יש לחשוב על אמצעים חלופיים המתאימים למקום, לזמן ולהלך הרוח החברתי, שכן כוחם יפה לאותה שעה ולה בלבד. כך למשל קובעים חז"ל כי לימים, "משרבו המנאפים פסקו המים המאררים".²⁰ ביטול מוסד דין הסוטה מבקש להמחיש את הרגישות של חכמי ההלכה לדרכים חלופיות להכרעה משפטית, רגישות המזהה תופעה בודדת וחרیגה בנוף החברתי ומאפשרת פתרון אלטרנטיבי מחוץ לעולם המשפט. אולם כוחה של רגישות זו מונח כל עוד מדובר על סטייה חריגה מהנורמה. אולם ברגע שהחריגה נהפכת לתופעה חברתית אין עוד מקום לדרכים חלופיות, ויש לשוב אל היכל המשפט, כי הלוא מלוא כל הארץ משפט.

"סוף דבר הכול נשמע"

דומה כי המסר שמבקש המקרא להעביר לנו בפרשת סוטה הוא פשוט: לא הכול שפיט. לא כל סוגיה מקומה להתברר בין כותלי בית המשפט, ויש נושאים, עניינים ותחומים שנכון לבררם במקום אחר. בדוגמה של דין סוטה נערך הדין בבית המקדש, מקום המשמש לתיקון, להכנעה, כאמצעי להביא את האדם לשינוי פנימי, והכוהן משמש דמות מחנכת, ערכית, שוחרת שלום ורודפת שלום.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

18 בג"צ 4712/96 מר"צ נ' מפקד מחוז ירושלים, פד"י (נ) 822.

19 אביעד הכהן "בג"ץ או בד"ץ? מעורבות שיפוטית בסוגיות הלכתיות – מגבלותיה, היקפה ותוצאותיה" משפט ואדם משפט ועסקים יד, 395 (תשע"ב); משה לנדוי "כוחו של בית המשפט ומגבלותיו" משפטים י, 196 (תש"ם); עמוס שפירא "בעיית שיקול הדעת השיפוטי במקרה גבול" משפטים ב, 57 (תש"ל).
20 משנה סוטה, פרק ט, משנה ט.

אין בזה" (במ' ה:ג), שאפשר לבסס עליהן את החשד שהאישה אכן נטמאה. וכבר לימדו חז"ל ש"כעס בבית כתולעת בתוך שומשמיך".¹⁰ מתוך הבנה למגבלות כוח השיפוט, ובהינתן שהכרעה שיפוטית היא בשים לב למה שענינו של השופט רואות,¹¹ ולראיות שמוצגות בפניו, לעיתים קיים פער בין האמת העובדתית לאמת המשפטית, וכך ציינתי בעניין שהונח בפני:¹²

זאת יש לזכור ש"העדשה" באמצעותה בית המשפט בוחן את הדברים היא עדשה "גסה" מה שמוביל לא פעם לפער בין ה"אמת המשפטית" ל"אמת העובדתית". כלומר, בית משפט מוציא החלטה שיפוטית נכונה מבחינה משפטית אולם הצדדים חשים שהיא רחוקה מהעובדות בשטח.

במצב דברים זה מציעה התורה דרך חלופית, דרך שאינה משפטית אך יש בה כדי להגיע להכרעה. בהכרעה שותפים שלושה – האיש, האישה והאל. כאמור, הברור לא נעשה בכלים משפטיים מקובלים, אלא באמצעות מחיקת שם ה' במים ושתייתם על ידי האישה. בדרך זו הייתה האישה מתנקה מהחשדות של הבעל, ולא זו בלבד, אלא הייתה גם מתברכת.¹³

פרשת סוטה מוסברת על ידי ר' ישמעאל במדרש: תני ר' ישמעאל: גדול שלום, ששם הגדול שנכתב בקדושה, אמר הקדוש ברוך הוא ימחה במים, כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.¹⁴

מדרשתו של ר' ישמעאל אנו למדים, שבבסיס הבדיקה עומד ערך השלום¹⁵ ולא המשפט. הנחת המוצא המקראית היא כי הא-ל הוא "הַשֹּׁפֵט כֹּל הָאָרֶץ" (בר' יח:כה), ו"כִּי הַמִּשְׁפָּט לֹא-לֵהִים הוּא" (דב' א:ז), ו"כֹּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט" (דב' לב:ד). עליונותו של הא-ל כשופט¹⁶ מובעת על פי תפיסת הכוליות של הא-ל, הנבחנת בקביעה "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לְלִבָּב" (ש"מ א טז:ז). על פי תפיסה זו, גם אם נאמץ את העמדה שטבע השופט אהרן ברק 'כי מלוא כל הארץ משפט', "אין פעולה שהמשפט לא חל עליה. כל פעולה נתפסת בעולם המשפט",¹⁷ הרי בפרשת סוטה יש אולי כדי ללמד כי:

יש סכסוכים שבהם מוטב לה למערכת אכיפת החוק שלא להתערב, פן ייפגע איזון עדין המונע התפרצות או הסלמה של הסכסוך... איזון כזה אינו תמיד בבחינת הרע במיעוטו... אלא הוא

10 בבלי, סוטה ג ע"ב.

11 בבלי, סנהדרין ו ע"ב.

12 ת"ק 42813-12-24 קולת ואח' נ' Booking.com B.V, (נבו, 26.1.2026).

13 ראו במ' ה:כח; בבלי, סוטה כו ע"א.

14 מדרש במדבר רבה, פרשה ט, סימן ט.

15 ראו אברהם וינרוט "השלום כערך על" פרשת השבוע ד, 28–23 (אביעד הכהן ומיכאל יוגודה עורכים, תשע"ב).

16 אריאל רוזן צבי "כי המשפט לאלהים הוא: על כוח המשפט ועוצמתו מול מגבלותיו וגבולותיו" עיוני משפט יז, 5 (תשנ"ב); חיים שפירא "כי המשפט לאלוהים – על הזיקה שבין האל להליך השיפוטי במקרא ובמסורת ההלכתית" מחקרי משפט כו, 51 (תש"ע).

17 בג"צ 910/86 רסלר נ' שר הביטחון, פ"ד מ"ב(2), 441; בג"צ 16350/90 ז'רז'בסקי נ' ראש המשלה, פד"י מה(1) 749.

דף שבועי